

Тому, під час розслідування злочинів щодо марок акцизного податку та контрольних марок, необхідно чітко визначити доказову базу, та здійснити її повний аналіз і дослідження.

Список бібліографічних посилань: 1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.10.2018). 2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 10.10.2018). 3. Податковий кодекс України : закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 10.10.2018). 4. Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних : закон України від 23.04.2000 № 1587-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1587-14> (дата звернення: 10.10.2018).

Одержано 11.10.2018

УДК 343.983.7

Андрій Миколайович НІКІТЕНКО,

головний судовий експерт сектору молекулярно-генетичних досліджень
відділу біологічних досліджень Харківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС України

ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИДОВОЇ НАЛЕЖНОСТІ СЛІДІВ КРОВІ НА РЕЧОВИХ ДОКАЗАХ

Необхідність визначення видової належності слідів крові в слідчій і судовій практиці виникла давно. Потреби в проведенні такого дослідження, з одного боку, в тому, що нерідко обставини події дозволяють припустити приналежність крові на речових доказах не тільки людині, а й тварині, а з іншого – визначення групової приналежності слідів та встановлення генетичних ознак (ДНК-профілю) слідів крові не можна проводити без попереднього встановлення їх видової належності.

Перші спроби наукової розробки методик визначення видової належності крові датуються 40-ми роками XIX століття. Але тільки після відкриття в 1899 році Ф. Я. Чистовічем видової антигенної специфічності білків сироватки крові судова медицина отримала науково обґрунтований метод диференціювання крові людини і тварин. Основні роботи в області видової специфічності були опубліковані Р. Uhlenhuth в 1901 р. і до теперішнього часу не втратили актуальності. Протягом декількох років різні дослідники вносили нові теоретичні положення в методики визначення видоспецифічних антигенів [1, с. 2–4].

Реакція преципітації є однією з реакцій імунітету, при якій відбувається взаємодія антигенів і антитіл. При визначенні видової специфічності крові антигенами головним чином є білки сироватки крові – альбуміни і глобуліни, а антитілами – імуноглобуліни преципітуючих сироваток. В даний час реакція преципітації можна проводити в судовій практиці в різних варіантах і модифікаціях. Усі існуючі методики добре вивчені, науково обґрунтовані і широко застосовуються в судових біологічних експертизах. Всі ці методики мають ряд свої переваг, але також і ряд недоліків.

Найбільш широку популярність здобула реакція преципітації в рідкому середовищі (Чистовича-Уленгута). В судово-медичній практиці поширення набув варіант реакції, при якому сироватка і антиген нашаровуються один на одного без змішування. Цей варіант реакції був названий кільце преципітацією, так як при взаємодії відповідних антитіл і антигенів утворюється кільце (точніше, диск) преципітату на кордоні дотику реагентів. Реакція добре помітна неозброєним оком, не вимагає великих витрат на реактиви та спеціального обладнання і короткострокова за часом. Реакція кільцепреципітації проводиться з використанням трьох і більше сироваток. При цьому необхідно пам'ятати, що

при використанні тільки однієї преципітуючої сироватки експерт, по суті, позбавлений можливості давати категоричний висновок навіть в разі позитивного результату реакції.

Істотним недоліком реакції преципітації в рідкому середовищі є неможливість проведення її з мутними і опалесцючими витяжками досліджуваних об'єктів. Значною перешкодою для отримання правильних результатів у реакції преципітації є різні забруднення речових доказів зі слідами крові, що може бути причиною неспецифічних явищ. Ці явища можуть виражатися, головним чином, в появі помилкових осадів і у відсутності преципітації в тих випадках, коли вона повинна бути. Крім того, під впливом різних хімічних речовин можливі згортання білка преципітуючих сироваток, що призведе до переміщування витяжки та сироватки.

Експериментальні дослідження і досвід практичної роботи довели, що найкращим шляхом уникнути неспецифічних явищ, є застосування реакції преципітації в агарі. Внесені до прозорого гелю преципітиноген та відповідна його преципітуюча сироватка дифундують назустріч одне одному за принципами теплового броунівського руху і утворюють смуги преципітату там, де зустрічаються в оптимальних кількісних співвідношеннях [2, с. 32].

Коли необхідно об'єднати всі переваги реакції преципітації в гелі з чутливістю преципітації в рідкому середовищі, визначити видову приналежність білків старих плям, м'язів і кісток в найкоротші терміни, перевага віддається реакції зустрічного імуноелектрофорезу або електропреципітації [3, с. 135–137].

Принцип методу зустрічного імуноелектрофорезу полягає в наступному: при електрофорезі імунних сироваток в гелі глобулінові фракції, що містять антитіла, внаслідок ендоосмосу переміщуються від анода до катода, а більшість антигенів (за винятком тих, які мають тільки глобулінову природу) – від катода до анода. Таким чином, при одночасному внесенні в гель антитіл та антигенів під дією електричного струму вони рухаються назустріч один одному і в місці зустрічі утворюються смуги преципітатів.

Всі методи реакції преципітації за допомогою імуноелектрофорезу вимагають наявності в лабораторії універсальних приладів. Тому вони не отримали широкого застосування в судово-біологічних дослідженнях.

Для швидкого виявлення крові людини в провідних лабораторіях Європи та США розроблено спеціальні експрес-тести, зокрема SERATEC ® Hem Direct, які в останній час набувають широкої популярності серед експертів-біологів.

Тест на гемоглобін SERATEC ® Hem Direct застосовується в судовій експертній практиці для швидкого виявлення крові людини. Метод виявлення засновано на підтвердженні наявності гемоглобіну людини в досліджуваному зразку шляхом імунохімічної реакції. Про позитивний результат тестування можна говорити за умов появи особливої «лінії результату», яку легко виявити візуальним шляхом [4, с. 1–4].

Суттєвим недоліком тестових систем SERATEC ® Hem Direct, є те, що за допомогою його не можливо встановити видову належність білків крові тварин. При негативному результаті тесту, у судового експерта-біолога виникне потреба проводити дослідження іншими наявними доказовими методами встановлення слідів крові та їх видове положення.

Але суттєвою перевагою тестових систем SERATEC ® Hem Direct, є те, що тест може бути застосований безпосередньо на місці події. Використовування тесту на практиці не потребує будь-яких підготовчих процедур або навичок. Тестові системи мають невеликий розмір та легко вміщаються в необхідній кількості у виїзну валізу. Інспектор-криміналіст не потребує спеціальної підготовки та спеціальних додаткових знань для застосування цих тестових систем.

Використання тестових систем SERATEC ® Hem Direct при огляді місця події може суттєво вплинути на розвиток та напрямок подальших слідчих дій, може дати підказку слідчому в якому напрямку розвивати слідчо-розшукові дії. Крім того, швидке визначення наявності крові людини на місці події дає змогу слідчому визначитись які речові докази необхідно вилучати в першу чергу, а які взагалі не містять суттєвої важливої інформації для подальших слідчих дій.

Тому ми рекомендуємо широко використовувати тестові системи SERATEC ® Hem Direct при огляді місця події в кримінальних справах за фактом вчинення різноманітних видів злочинів проти життя і здоров'я громадян: вбивства, зґвалтування, крадіжки, розбої,

дорожньо-транспортні пригоди та інші. Як свідчить судова практика, успішне проведення судової біологічної експертизи крові людини має вагоме доказове значення у процесі розслідування злочинів проти особистості.

Список бібліографічних посилань: 1. Томилин В. В., Барсегянц Л. О., Гладких А. С. Судебно-медицинское исследование вещественных доказательств. М. : Медицина. 1989. С. 54–138. 2. Дяченко Н. М., Єрмолаєва А. О., Чапіга С. М. Судово-медичні імунологічні дослідження слідів крові та виділень : зб. метод. рекомендацій. Київ, 2005. 70 с. 3. Туманов А. К., Лазуренко И. С. К возможности применения в судебно-медицинской практике реакции преципитации в твердой среде // Вопросы судовой экспертизы. Алма-Ата, 1960. С. 135–147. 4. Єрмолаєва А. О., Борзов О. П. Застосування тестових систем встановлення наявності гемоглобіну крові та сім'яної рідини при проведенні серологічних досліджень : метод. рекомендації. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2008. 16 с.

Одержано 19.10.2018

УДК 343.98

Ольга Василівна НІКОЛАЙЧУК,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРЕДМЕТ ДОПИТУ ПОТЕРПІЛИХ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕНАЛЕЖНИМ ВИКОНАННЯМ ОБОВ'ЯЗКІВ ЩОДО ОХОРОНИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ

Однією із найбільш інформативних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, пов'язаних із неналежним виконанням обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей є допит. Вказана слідча дія на перший погляд є достатньо зрозумілою – це процес спілкування слідчого із допитуваною особою з метою отримання інформації, яка має відношення до кримінального провадження. Однак на практиці виникає ряд труднощів, які впливають на якість проведення допиту та отримання повної і правдивої інформації. Такі труднощі пов'язані по-перше, із особливостями предмета доказування по вказаній категорії кримінальних проваджень, по-друге, з процесуальним положенням допитуваної особи, по-третє, із особистісними характеристиками особи допитуваного, по-четверте, з рівнем професіоналізму слідчого.

Предмет допиту складають обставини, які входять в предмет доказування; обставини, які необхідні для досягнення проміжних цілей розслідування; обставини, з допомогою яких виявляються докази; обставини, необхідні для перевірки і оцінки доказів; обставини, які грають тактичну роль [1, с. 181]. Предмет допиту на досудовому слідстві не залишається незмінним. В залежності від того, кого допитують предмет допиту конкретизується. Окремі обставини можуть не підтвердитися, інші будуть встановлені найбільш повно. Це обумовлюється фактичними даними, які відомі допитуваному, моментом розслідування, доказами, які є у справі [2, с. 6]

Предмет допиту потерпілого від злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням обов'язків щодо охорони життя і здоров'я дітей буде визначатися в залежності від обставин конкретного злочину та від особи допитуваного. Так слід зазначити, що потерпілими від вказаних злочинів можуть визнаватися як діти так і їх батьки, опікуни або піклувальники, якщо наступила смерть дитини. Предмет допиту буде відрізнятися в залежності від вказаних факторів.

Для зручності доцільно визначити окремо предмет допиту потерпілої дитини та предмет допиту осіб, які визнані потерпілими у зв'язку зі смертю дитини. Так під час допиту дитини мають бути детально встановлені наступні типові обставини: